

Epifanie Różewicza, epifanie Miłosza – poetyckie refleksje o Bogu, naturze i człowieku

- [Wprowadzenie](#)
- [Przeczytaj](#)
- [Prezentacja TED](#)
- [Sprawdź się](#)
- [Dla nauczyciela](#)

Bibliografia:

- Źródło: Tadeusz Różewicz, ****rzeczywistość*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, s. 433.
- Źródło: Dariusz Szczukowski, *Granice języka religijnego w twórczości Tadeusza Różewicza*, [w:] *Język - Szkoła - Religia 2*, 2007, s. 363–364.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Bez*, [w:] Ryszard Matuszewski, *Poezja polska 1939-1996*, Warszawa 1998, s. 236–237.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Cień*, [w:] Tadeusz Różewicz, *Wybór poezji*, oprac. A. Skrendo, Wrocław 2016, s. 411–412.
- Źródło: Aleksander Fiut, *Po śmierci Boga: o twórczości Tadeusza Różewicza*, [w:] *Teksty Drugie*, t. 3 (21), 1993, s. 25.
- Źródło: Michał Mastowski, *Religia Miłosza*, [w:] *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, t. 98/4, 2007, s. 46.
- Źródło: Jan Błoński, *Epifanie Miłosza*, [w:] *Teksty*, 1981.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Przeciw poezji niezrozumiałej*, [w:] tegoż, *Eseje, wybór i postowie*, s. 312–313.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Veni creator*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, s. 563.
- Źródło: Jacek Łukasiewicz, *TR*, s. 275–277.
- Źródło: Tadeusz Różewicz, *Zielona róża*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, s. 225–227.
- Źródło: Czesław Miłosz, *Albo - albo*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, s. 1010–1012.

- Źródło: Marcin Świetlicki, *Dla Jana Polkowskiego*.

Epifanie Różewicza, epifanie Miłosza – poetyckie refleksje o Bogu, naturze i człowieku

Stworzenie Adama, fresk w Kaplicy Sykstyńskiej (fragment)

Źródło: domena publiczna.

Poeci drugiej połowy XX wieku i początku XXI – Czesław Miłosz, Tadeusz Różewicz oraz Zbigniew Herbert – byli jednymi z ostatnich, którzy podejmowali temat Boga czy duchowości nie w sposób ironiczny czy dekonstrukcyjny, ale snując refleksje na temat sensu istnienia.

Marcin Świetlicki pisał o takiej twórczości następująco:

☹☹ Marcin Świetlicki

Dla Jana Polkowskiego

Trzeba zatrzaskać drzwiczki z tektury i otworzyć okno,
otworzyć okno i przewietrzyć pokój.

[...]

Zamiast powiedzieć: ząb mnie boli, jestem
głodny, samotny, my dwoje, nas czworo,
nasza ulica – mówią cicho: Wanda
Wasilewska, Cyprian Kamil Norwid,

[...]

Tomasz Mann, Biblia i koniecznie coś w jidysz

Źródło: Marcin Świetlicki, *Dla Jana Polkowskiego*.

Drzwi się zatrzasnęły, otworzono okno i trzeba było po raz kolejny zadać pytanie, czy poezja nie powinna zajmować się właśnie tymi ponadczasowymi, ogólnoludzkimi tematami...

Twoje cele

- Przeanalizujesz poetyckie epifanie Różewicza i Miłosza.
- Opisziesz ukazany w utworach Różewicza i Miłosza stosunek podmiotów lirycznych do Boga.
- Scharakteryzujesz, jak poeci widzą Boga, naturę oraz człowieka.

Przeczytaj

Epifania w poezji

Termin *epifania* ma kluczowe znaczenie dla XX-wiecznej poezji metafizycznej. Wśród polskich powojennych autorów można wskazać zaledwie kilku poetów, którzy w swojej twórczości mówią o stałej obecności Boga w świecie i życiu człowieka. Jednym z nich jest ksiądz Jan Twardowski, którego wiersze są nieustanną pochwałą stworzenia i często przyjmują charakter modlitwy.

Duży wpływ na zmianę sposobu widzenia i opisywania Boga w poezji współczesnej miało oddziaływanie XIX-wiecznej filozofii - szczególnie myśli Fryderyka Nietzschego, którego idea śmierci Boga wpłynęła na kulturę całego ubiegłego wieku. Zdanie „Bóg umarł” („Gott ist tot”), które po raz pierwszy pojawia się w *Wiedzy radosnej*, oznacza, że człowiek stracił wiarę w istnienie kosmicznego, racjonalnego porządku. Wpływ filozofii Nietzschego, a szczególnie sposobu ukazywania Boga i metafizyki, jest też czytelny w poezji Czesława Miłosza i Tadeusza Różewicza.

Bóg Czesława Miłosza

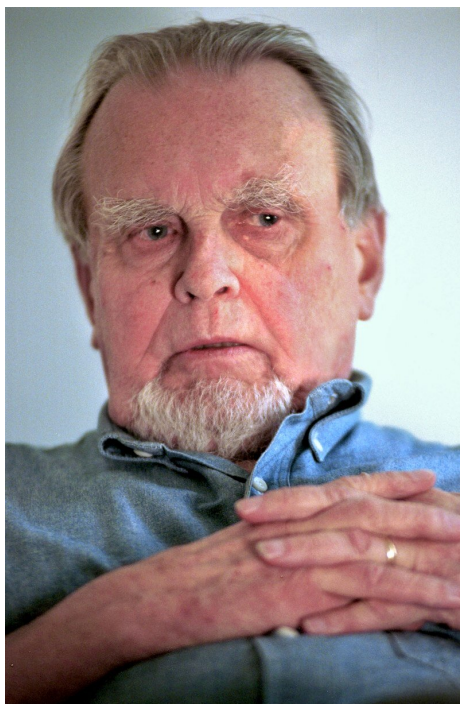
Czesław Miłosz opisuje momenty olśnienia i objawienia, które stają się źródłem jego poezji. Pisze:

((Czesław Miłosz

Przeciw poezji niezrozumiałej

Nie ukrywam, że szukam w wierszach objawienia się rzeczywistości, tego, co w greckim nosi nazwę epifaneia. Słowo to oznaczało przede wszystkim zjawienie się, przybycie Bóstwa pomiędzy śmiertelnymi, czy też jego rozpoznanie w powszednim, znajomym nam kształcie, np. pod postacią człowieka. Epifania przerywa codzienny upływ czasu i wkracza jako jedna chwila uprzywilejowana, w której następuje intuicyjny uchwyt głębszej, bardziej esencjonalnej rzeczywistości zawartej w rzeczach czy osobach. [...] Może ono oznaczać również samą otwartość zmysłów wobec rzeczywistości.

Źródło: Czesław Miłosz, *Przeciw poezji niezrozumiałej*, [w:] tegoż, *Eseje, wybór i postowie*, s. 312-313.

Czesław Miłosz, fot. A. Pawłowski

Epifanii nie należy rozumieć jako przeżycia *stricte* religijnego, lecz raczej jako przeżycie o charakterze metafizycznym. Doświadczenie Boga jest rodzajem doświadczenia bytu, istoty rzeczywistości, **esencji**. Czesława Miłosza można określić jako poetę wierzącego, widzącego świat jako racjonalny i uporządkowany, który często przywołuje w swojej twórczości rzymskokatolicką koncepcję Boga i świata. Tak jest na przykład w wierszu *Veni creator*.

☞ Czesław Miłosz

Veni creator

Przyjdź, Duchu Święty,
zginając (albo nie zginając) trawy,
ukazując się (albo nie) nad głową językiem płomienia,
kiedy sianokosy albo kiedy na podorywkę wychodzi traktor
w dolinie orzechowych gajów, albo kiedy śniegi
przywalą jodły kalekie w Sierra Nevada.
Jestem człowiek tylko, więc potrzebuję widzialnych znaków,
nużę się prędko budowaniem schodów abstrakcji.
Prosiłem nieraz, wiesz sam, żeby figura w kościele
podniosła dla mnie rękę, raz jeden, jedyny.
Ale rozumiem, że znaki mogą być tylko ludzkie.
Zbudź więc jednego człowieka, gdziekolwiek na ziemi

(nie mnie, bo jednak znam co przyzwoitość)
i pozwól, abym patrząc na niego, podziwiać mógł Ciebie.

Źródło: Czesław Miłosz, *Veni creator*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, s. 563.

W wierszu czytelna jest zarówno wiara będąca fundamentem Miłoszowskiej poezji, jak i epifaniczny charakter zjawiania się Boga, który „ukazuje się (albo nie)”.

Bóg Tadeusza Różewicza

Inaczej kwestie wiary i duchowości postrzega Tadeusz Różewicz. Jak pisze Dariusz Szczukowski:

((Dariusz Szczukowski

Granice języka religijnego w twórczości Tadeusza Różewicza

Różewiczowskie tezy o śmierci Boga w nierozzerwalny sposób łączą się ze śmiercią człowieka podczas holocaustu, który jest obszarem zamknięcia i zamilknięcia wszelkich „głębokich” pojęć religijnych. Nie są one w stanie ujarzmić i unieść radykalnego zła shoah [...].

Podmiot wielu wierszy Różewicza ustanawia się wobec ofiar, a pamięć o nich jest podstawowym wyznacznikiem etycznego horyzontu tej twórczości.

[...] Szczególne podkreślenie inności wobec chrześcijaństwa musi doprowadzić do stworzenia języka negacji, języka niewiary, ale dla Różewicza paradoksalnie jest on tym mocniejszy, im silniej zakorzeniony w dyskursie chrześcijańskim.

Źródło: Dariusz Szczukowski, *Granice języka religijnego w twórczości Tadeusza Różewicza*, [w:] *Język - Szkoła - Religia 2*, 2007, s. 363-364.

Badacz stwierdza, że poeta łączy ze sobą problem odejścia od Boga (jego śmierci) z wydarzeniami historycznymi, przemianami w społeczeństwie. Co istotne, stosuje chrześcijański model odniesienia, język, poetykę – by wyrazić swoją niewiarę bądź zanegować duchowość.

Tadeusz Różewicz

W wierszu ****rzeczywistość* Różewicz pisze:

« Tadeusz Różewicz

****rzeczywistość*

rzeczywistość
którą oglądałem
przez brudną szybę
w poczekalni

ujrzałem
twarzą w twarz

słaby
odwróciłem się
od mojej słabości

na piaskach
moich słów
ktoś nakreślił znak ryby
i odszedł

Źródło: Tadeusz Różewicz, ****rzeczywistość*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, s. 433.

Doświadczenie metafizyczne zostało ukazane w utworze przez pryzmat nawiązań do Ewangelii - to Jezus kreślił znaki na piasku, ryba jest symbolem chrześcijaństwa. „Ktoś” jednak odchodzi, podmiot liryczny jest słaby, ale mimo to przywołuje formułę ze Starego Testamentu: „ujrzałem twarzą w twarz”.

Dialog poetów

Tadeusz Różewicz i Czesław Miłosz toczyli między sobą dialog, dedykując sobie wiersze bądź wprost nawiązując do swoich utworów. W dorobku Miłosza znajduje się nawet wiersz zatytułowany *Różewicz*. Ta poetycka rozmowa dotyczyła także refleksji o Bogu, naturze i człowieku.

((Jacek Łukasiewicz

TR

Wiara, według TR, ma być na swoim miejscu. Ma zajmować właściwe, wysokie miejsce. Może nie być wiary, ale jest miejsce po niej i wiadomo, jakie to miejsce. Nic jest w tym rozumieniu prostym miejscem dla postulowanego ładu, który można nazwać za Norwidem dwoma słowami: poezja i dobroć. Ale czyż “śmierć Boga” nie oznacza też śmierci dobroci i poezji? Z tym stwierdzeniem TR się nie zgodzi. [...]

Istnieją pokrewieństwa pomiędzy aktem poetyckim a aktem wiary. Jeden i drugi angażuje (czy przynajmniej może albo powinien angażować) całość człowieka. Akt poetycki tę całość potwierdza [...].

Wiara jest dana i akt poetycki jest dany. Pochodzi jakby z zewnątrz albo też z wnętrza, z tajemniczego centrum człowieka. Konkretnego człowieka - dlatego jest zawsze indywidualny.

Wiara bywa pełna wątpliwości, wtedy też jest wiarą - wątpiącego.

Źródło: Jacek Łukasiewicz, *TR*, s. 275-277.

Jan Błoński opisywał motyw epifanii jako jeden z kluczowych w poezji Miłosza.

Jan Błoński

“ *Epifanie Miłosza* ”

W poezji Miłosza wraca od dawna – ale wyraźniej od lat wojny, natrętnie zaś w ostatnich dekadach – motyw (temat, obraz) nagłego objawienia, olśniewającej epifanii, którą poprzedza często wysiłek poety (np. bieg do celu). [...]

Poeta mówi o czymś dla siebie elementarnym. Elementarnym dla niego jako poety właśnie. Momenty olśnienia, objawienia warunkują powstanie wiersza, każą przez dziesiątki lat „szukać słów”. Stanowią też coś, co powinno zostać powtórzone, odtworzone. Miłosz chce, aby odnowiły się podobne doznania, powiada wyraźnie, że na tym oczekiwaniu strawił życie. Stara się dalej „sięgnąć (...) granicy” i dążyć będzie „na jawie i we śnie” do przeżycia, które określa jako „to”. Takie chwile stanowią zatem bodziec i cel twórczości. Co je cechuje? Przede wszystkim przysługuje im przekonanie o prawdziwości; poecie odsłania się „rzeczywiste”, objawia „niewiadome”, osiąga on – w widzeniu świata – „ostrość i przezroczyść”. Ta prawda objawia się przez związek rzeczy i dzięki niemu.

Źródło: Jan Błoński, *Epifanie Miłosza*, [w:] *Teksty*, 1981.

Badacz definiuje Miłoszowskie epifanie jako momenty olśnienia, iluminacji, coś bardzo elementarnego dla powstania poetyckiego utworu, a zatem coś, co w pewien sposób poezję kształtuje i warunkuje.

Słownik

epifania

(gr.) w religioznawstwie nagłe ukazanie się (i zniknięcie) bóstwa w realnej postaci lub wizji (w czasie i przestrzeni)

esencja

(łac. *essentia*) natura danej rzeczy, decydująca o tym, że jest ona właśnie tą rzeczą, a nie inną

poezja metafizyczna

poezja dotycząca tego, co niepoznawalne, tajemnicze, niedostępne zmysłom
i doświadczeniu

Prezentacja TED

Polecenie 1

Zapoznaj się z wykładem dr. hab. Andrzeja Franaszka na temat wiary w twórczości Tadeusza Różewicza. Następnie scharakteryzuj stosunek do Boga i religii ukazany w poezji tego twórcy.

Polecenie 2

Uzasadnij tezę pojawiającą się na początku wykładu, że Tadeusz Różewicz był poetą „dogłębnie religijnym”.

Film dostępny pod adresem <https://zpe.gov.pl/a/D135iSle2>

Źródło: Englishsquare.pl sp. z o.o., licencja: CC BY-SA 3.0.

Film opowiada o stosunku Tadeusza Różewicza do wiary.

« Tadeusz Różewicz

Cierń

nie wierzę
nie wierzę od przebudzenia
do zaśnięcia

nie wierzę od brzegu do brzegu
mojego życia
nie wierzę tak otwarcie

głęboko
jak głęboko wierzyła
moja matka

nie wierzę
jedząc chleb
pijąc wodę
kochając ciało

nie wierzę
w jego świątyniach
kapłanach znakach

czytam jego przypowieści
proste jak kłos pszenicy
i myślę o bogu
który się nie śmiał

myślę o małym
bogiu krwawiącym
w białych
chustach dzieciństwa

o cierniu który rozdziera
nasze oczy usta
teraz
i w godzinie śmierci

Źródło: Tadeusz Różewicz, *Cierni*, [w:] Tadeusz Różewicz, *Wybór poezji*, oprac. A. Skrendo, Wrocław 2016, s. 411–412.

☞ Tadeusz Różewicz

Bez

największym wydarzeniem
w życiu człowieka
są narodziny i śmierć
Boga

ojcze Ojczy nasz
czemu
jak zły ojciec
nocą

bez znaku bez śladu
bez słowa

czemuś mnie opuścił
czemu ja opuściłem Ciebie

życie bez boga jest możliwe
życie bez boga jest niemożliwe

przecież jako dziecko karmiłem się
Tobą
jadłem ciało
piłem krew

może opuściłeś mnie
kiedy próbowałem otworzyć
ramiona
objąć życie

lekkomyślny
rozwarłem ramiona
i wypuściłem Ciebie

a może uciekłeś
nie mogąc słuchać
mojego śmiechu

Ty się nie śmiejesz

a może pokarałeś mnie
małego ciemnego za upór
za pychę

za to
że próbowałem stworzyć
nowego człowieka
nowy język

opuściłeś mnie bez szumu
skrzydeł bez błyskawic
jak polna myszka
jak woda co wsiąkła w piach
zajęty roztargniony
nie zauważyłem twojej ucieczki
twojej nieobecności
w moim życiu

życie bez boga jest możliwe
życie bez boga jest niemożliwe

Źródło: Tadeusz Różewicz, *Bez*, [w:] Ryszard Matuszewski, *Poezja polska 1939-1996*, Warszawa 1998, s. 236–237.

Sprawdź się

((Tadeusz Różewicz

Zielona róża

„róży kwiatek wyszyła zielono...”

Wielkie miasta
rosną
przeludnione
wyludniają się
przyptyw
i odpływ
ławice ludzi
tak blisko obok
jedno przy drugim
że widać rozkład
z urywków słów
tu i tam
rozrzuconych
można sobie wyobrazić wewnątrz
ale w roju
bez matki
zaczynamy żyć coraz samotniej
odległość od człowieka do
rośnie pod neonami
w przeludnionych miastach
ocierając się o siebie do krwi
żyjemy jak na wyspie
zamieszkaney przez nieliczne istoty
zostajemy z garstką najbliższych
ale i oni odchodzą
każde w swoją stronę
biorą ze sobą

odkurzacze kiepskie obrazy
kobiety dzieci
motory lodówki
pewien zasób wiadomości
popioły pseudonimy
jakieś resztki estetyki
wiary
coś w rodzaju boga
coś w rodzaju miłości
jeszcze inni
odchodzą do swoich jaskiń
z mięsem w zębach
słabsi zostają
przy barach stolikach
jeszcze słabsi
opierają się na cieniach słów
ale te słowa są tak przejrzyste
że widać przez nie śmierć
nic
odchodzimy
ociągając się zamknięci
i nikt nie przyznaje się że odchodzi
lepiej nie robić zamieszania
więc wszyscy żyją wiecznie

pamiętajcie
byliśmy otwarci
w czasach największego ucisku
cudze cierpienie i cudza radość
łatwo przenikały do naszego wnętrza
wasze życie biegło do mnie
ze wszystkich stron
teraz okrywają nas pancerze
tylko przez pęknięcia

w twarzach
można zobaczyć
[...]

Źródło: Tadeusz Różewicz, *Zielona róża*, [w:] tegoż, *Wybór poezji*, s. 225–227.

« Czesław Miłosz

Albo - albo

Jeżeli Bóg wcielił się w człowieka, umarł i zmartwychwstał,
Wszelkie ludzkie zajęcia są godne uwagi
Tylko w tym stopniu, w jakim od tego zależą,
To znaczy zyskują sens przez to wydarzenie.

Powinno się myśleć o tym w dzień i w nocy,
Co dzień, latami, coraz mocniej i głębiej,
A już najbardziej o tym, że historia ludzkości jest święta
I każdy nasz uczynek jest jej częścią,
Zapisany na wieki, i nic nie przepada.

Ponieważ ród nasz został aż tak wywyższony,
Naszym powołaniem powinno być kapłaństwo,
Nawet jeżeli nie nosimy liturgicznych szat.
A więc publiczne świadczenie na boską chwałę
Słowami, muzyką, tańcem i wszelkim znakiem.

[...]

Należy chodzić i głosić, i nie ustawać.
Przypominać na każdym kroku, kim jesteśmy:
Że nasza zdolność do aberracji nie ma granic
I że każdy, kto wierzy w cokolwiek, ten się myli.

Jedynie godna szacunku jest skarga na naszą nietrwałość,
Na jeden dla wszystkich koniec przywiązań i nadziei.
Tak jakbyśmy, grożąc obojętnemu niebu,
Spełniali to, co najbardziej wyróżnia nasz gatunek.

Ale gdzież tam! Jakie albo - albo?
Od wieków żyją razem ludzie i bogowie.
Prośby są zanoszone, o zdrowie, o pomyślną podróż.

Nie żeby stale rozmyślać nam nad tym, kim był Jezus.
Gdzież nam, zwyczajnym ludziom, do Tajemnicy.
[...]

Lepiej, że nie każdemu sądzone kapłaństwo.
Jedni do modłów, drudzy do swoich grzechów.
Szkoda, że ich kazania są zawsze tak nudne,
Jakby sami przestali cokolwiek rozumieć.

[...]

Obyśmy nie troszczyli się o nasz los po śmierci,
Ale tutaj na ziemi szukali zbawienia,
Starając się o dobro wedle naszej miary,
Wybacząc śmiertelnym niedoskonałość. Amen.

Źródło: Czesław Miłosz, *Albo - albo*, [w:] tegoż, *Wiersze wszystkie*, s. 1010–1012.

Pokaż ćwiczenia:

Ćwiczenie 1

Zaznacz właściwe określenia odnoszące się do podmiotów lirycznych w wierszach *Zielona róża* Tadeusza Różewicza oraz *Albo-albo* Czesława Miłosza.

Podmiot poematu *Zielona róża* nie czuje się samotny.

Podmiot wiersza *Albo-albo* wypowiada się z pozycji mentora, udziela pouczeń.

Podmioty liryczne obu wierszy można utożsamić z autorami.

Ćwiczenie 2

Dopasuj określenia dotyczące nastroju w obu wierszach do poszczególnych utworów.

Zielona róża

rozpad świata

nadzieja

pesymizm

podniosłość

Albo-albo

Ćwiczenie 3

Zinterpretuj tytuły utworów Tadeusza Różewicza i Czesława Miłosza.

Ćwiczenie 4

Uzupełnij mapę myśli, wpisując, jakie refleksje o naturze człowieka pojawiają się w obu wierszach. Posłuż się funkcjonalnymi cytatami.

Ćwiczenie 5

Wskaż fragmenty utworów *Zielona róża* oraz *Albo-albo*, w których jest mowa o Bogu.

Ćwiczenie 6

Na podstawie wskazanych wcześniej fragmentów porównaj stosunek obu poetów do Boga w wierszach *Zielona róża* i *Albo-albo*.

Teksty do ćwiczeń

((Aleksander Fiut

Po śmierci Boga: o twórczości Tadeusza Różewicza

Przyjmując postać jawnej negacji, przeczenie odnosi się w tej poezji nie tylko do samego aktu wiary, ale i – nieporównanie częściej – do jej przedmiotu. Stąd stwierdzenia w rodzaju: „szukam cmentarza / gdzie nie powstanę z martwych (*Rok 1939*, z tomu *Niepokój*)! „Kochani ludożercy / nie zjadajmy się Dobrze / bo nie zmartwychwstaniemy / Naprawdę” (*List do ludożerców*, z tomu *Formy*)-, „Nic nigdy nie zostanie / wytłumaczone / nic wyrównane / nic wynagrodzone (...) umarli umrą / i nie zmartwychwstaną” (*Wiedza*, z tomu *Twarz trzecia*). Ze znakiem przeczenia pojawiają się zarówno dogmaty wiary, jak symbole i postacie religijne. Czasem wręcz podane zostaje w wątpliwość samo ich istnienie: „Na białych obłokach / cienie rąk i skrzydeł / choć nie ma między nami aniołów” (*Skrzydła i ręce*, z tomu *Pięć poematów*). „Złowiony” zaś dochodzi do

wniosku, że skoro „Duszy nie ma więc i diabła nie ma”. Nie potrzeba przytaczać innych przykładów, bo już te potwierdzają, że Różewicz konsekwentnie trwa przy tym, co zmysłowe, materialne, ziemskie i doczesne w ludzkiej egzystencji.

Źródło: Aleksander Fiut, *Po śmierci Boga: o twórczości Tadeusza Różewicza*, [w:] *Teksty Drugie*, t. 3 (21), 1993, s. 25.

« Michał Maślowski

Religia Miłosza

Wielu badaczy utożsamia wobec tego u poety Naturę z Historią, ale nie wyda je się to w pełni usprawiedliwione. Prawda, iż Miłosz wielokrotnie powtórzy za Simone Weil, że nasza rzeczywistość jest rządzona przez księcia tego świata, tzn. reguły matematyczne, interes i prawo silniejszego, i że jedyną formą obecności Boga jest krzyk na krzyżu: „Boże, czemuś mnie opuścił?!” Ale doda gdzie indziej : „Konieczność, Opatrzność i przypadek spotykają się ze sobą w punkcie, który jest dla nas niezrozumiały”. Bóg interweniuje więc czasem w życiu człowieka, jak i w historii, której sekrety są dla niego przejrzyste. I Miłosz walce z ludożerczym bożkiem historii poświęci niejedną książkę, ze słynnym esejem *Zniewolony umysł* (1953) na czele.

Źródło: Michał Maślowski, *Religia Miłosza*, [w:] *Pamiętnik Literacki: czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce literatury polskiej*, t. 98/4, 2007, s. 46.

Ćwiczenie 7

Wymień symbole i postaci religijne, o których pisze Aleksander Fiut, że Różewicz je „neguje”. Wskaż, w jakim sensie wiążą się one z duchowością.

Ćwiczenie 8

Na podstawie obu fragmentów porównaj stosunek poetów do wiary i duchowości.

Praca domowa

Zredaguj interpretację porównawczą utworów *Zielona róża* Tadeusza Różewicza oraz *Albo - albo* Czesława Miłosza.

Dla nauczyciela

Autor: Anna Grabarczyk

Przedmiot: Język polski

Temat: Epifanie Różewicza, epifanie Miłosza – poetyckie refleksje o Bogu, naturze i człowieku

Grupa docelowa:

Szkoła ponadpodstawowa, liceum ogólnokształcące, technikum, zakres podstawowy i rozszerzony

Podstawa programowa:

Zakres podstawowy

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

I. Kształcenie literackie i kulturowe.

1. Czytanie utworów literackich. Uczeń:

1) rozumie podstawy periodyzacji literatury, sytuuje utwory literackie w poszczególnych okresach: starożytność, średniowiecze, renesans, barok, oświecenie, romantyzm, pozytywizm, Młoda Polska, dwudziestolecie międzywojenne, literatura wojny i okupacji, literatura lat 1945–1989 krajowa i emigracyjna, literatura po 1989 r.;

8) wykazuje się znajomością i zrozumieniem treści utworów wskazanych w podstawie programowej jako lektury obowiązkowe;

9) rozpoznaje tematykę i problematykę poznanych tekstów oraz jej związek z programami epoki literackiej, zjawiskami społecznymi, historycznymi, egzystencjalnymi i estetycznymi; poddaje ją refleksji;

10) rozpoznaje w utworze sposoby kreowania: świata przedstawionego (fabuły, bohaterów, akcji, wątków, motywów), narracji, sytuacji lirycznej; interpretuje je i wartościuje;

11) rozumie pojęcie motywu literackiego i toposu, rozpoznaje podstawowe motywy i toposy oraz dostrzega żywotność motywów biblijnych i antycznych w utworach literackich; określa ich rolę w tworzeniu znaczeń uniwersalnych;

13) porównuje utwory literackie lub ich fragmenty, dostrzega kontynuacje i nawiązania w porównywanych utworach, określa cechy wspólne i różne;

14) przedstawia propozycję interpretacji utworu, wskazuje w tekście miejsca, które mogą stanowić argumenty na poparcie jego propozycji interpretacyjnej;

15) wykorzystuje w interpretacji utworów literackich potrzebne konteksty, szczególnie kontekst historycznoliteracki, historyczny, polityczny, kulturowy, filozoficzny, biograficzny, mitologiczny, biblijny, egzystencjalny;

16) rozpoznaje obecne w utworach literackich wartości uniwersalne i narodowe; określa ich rolę i związek z problematyką utworu oraz znaczenie dla budowania własnego systemu wartości.

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń:

- 1) zgadza się z cudzymi poglądami lub polemizuje z nimi, rzeczowo uzasadniając własne zdanie;
- 4) zgodnie z normami formułuje pytania, odpowiedzi, oceny, redaguje informacje, uzasadnienia, komentarze, głos w dyskusji;
- 6) tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach gatunkowych: wypowiedź o charakterze argumentacyjnym, referat, szkic interpretacyjny, szkic krytyczny, definicja, hasło encyklopedyczne, notatka syntetyzująca;
- 10) w interpretacji przedstawia propozycję odczytania tekstu, formułuje argumenty na podstawie tekstu oraz znanych kontekstów, w tym własnego doświadczenia, przeprowadza logiczny wywód służący uprawomocnieniu formułowanych sądów;
- 11) stosuje zasady poprawności językowej i stylistycznej w tworzeniu własnego tekstu; potrafi weryfikować własne decyzje poprawnościowe;
- 12) wykorzystuje wiedzę o języku w pracy redakcyjnej nad tekstem własnym, dokonuje korekty tekstu własnego, stosuje kryteria poprawności językowej.

IV. Samokształcenie.

6. wybiera z tekstu odpowiednie cytaty i stosuje je w wypowiedzi;
9. wykorzystuje multimedialne źródła informacji oraz dokonuje ich krytycznej oceny;

Lektura obowiązkowa

37) wybrane wiersze następujących poetów: Stanisław Baliński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Kazimierz Wierzyński, wybrane wiersze z okresu emigracyjnego, Czesław Miłosz, w tym wybrane wiersze z tomu Ocalenie oraz Traktat moralny (fragmenty), Tadeusz Różewicz, Miron Białoszewski, Jarosław Marek Rymkiewicz, Wisława Szymborska, Zbigniew Herbert, w tym wybrane wiersze z tomów Pan Cogito oraz Raport z oblężonego miasta, Halina Poświatowska, Stanisław Barańczak, Marcin Świetlicki, Jan Polkowski, Wojciech Wencel;

Zakres rozszerzony

Treści nauczania – wymagania szczegółowe

III. Tworzenie wypowiedzi.

2. Mówienie i pisanie. Uczeń: spełnia wymagania określone dla zakresu podstawowego, a ponadto tworzy spójne wypowiedzi w następujących formach: esej, interpretacja porównawcza, reportaż, felieton.

Kształtowane kompetencje kluczowe:

- kompetencje cyfrowe;
- kompetencje osobiste, społeczne i w zakresie umiejętności uczenia się;
- kompetencje w zakresie rozumienia i tworzenia informacji;
- kompetencje w zakresie wielojęzyczności;
- kompetencje w zakresie świadomości i ekspresji kulturalnej.

Cele operacyjne. Uczeń:

- przeanalizuje poetyckie epifanie Różewicza i Miłosza;

- opisie ukazany w utworach Różewicza i Miłosza stosunek podmiotów lirycznych do Boga;
- scharakteryzuje, jak poeci widzą Boga, naturę oraz człowieka.

Strategie nauczania:

- konstruktywizm;
- konektywizm.

Metody i techniki nauczania:

- ćwiczeń przedmiotowych;
- z użyciem komputera;
- plakat.

Formy pracy:

- praca indywidualna;
- praca w grupach;
- praca całego zespołu klasowego.

Środki dydaktyczne:

- komputery z głośnikami, słuchawkami i dostępem do internetu;
- zasoby multimedialne zawarte w e-materiale;
- tablica interaktywna/tablica, pisak/kreda;
- duże arkusze papieru, mazaki.

Przebieg lekcji

Przed lekcją:

1. Zadaniem uczniów jest zapoznanie się z informacjami na temat epifanii (definicja, poetyka epifanii).

Faza wprowadzająca:

1. Uczniowie przedstawiają wiadomości przygotowane w domu. Następnie nauczyciel rozpoczyna zajęcia wstępnymi informacjami na temat Tadeusza Różewicza i Czesława Miłosza:
Utwory, którymi zadebiutował Tadeusz Różewicz, spowodowały, że postrzegano go jako ateistę. Potem przez kilkadziesiąt lat poeta pisał o swoim zmaganiu się z Bogiem. Pod koniec życia wszedł w polemikę z Czesławem Miłoszem (właśnie na temat Boga), uznanym za czołowego „poetę metafizycznego”.

Faza realizacyjna:

1. Nauczyciel zadaje uczniom pytanie: Jak Różewicz i Miłosz widzą Boga, naturę oraz człowieka?

Aby odpowiedzieć na to pytanie, uczniowie analizują treści zamieszczone w e-podręczniku. Zapoznają się z materiałami w w sekcji „Przeczytaj”, oglądają prezentację TED. Następnie dzielą się na kiluosobowe grupy i na otrzymanych od nauczyciela dużych arkuszach papieru przygotowują w formie plakatu wstępną odpowiedź na postawione wcześniej pytanie.

2. Uczniowie nadal pracują w grupach. Aby rozwinąć udzieloną na plakatach odpowiedź, rozwiązują ćwiczenia w sekcji „Sprawdź się”. Nauczyciel może pomagać grupom, analizować odpowiedzi uczniów, wspierać, naprowadzać. Przy trudniejszych zadaniach można również pracować całym zespołem klasowym wspólnie z nauczycielem.

Faza podsumowująca:

1. Przedstawiciele zespołów zawieszają plakaty w widocznym miejscu w klasie. Omawiają wspólnie przygotowane prace.

Praca domowa:

1. Zredaguj interpretację porównawczą utworów *Zielona róża* Tadeusza Różewicza oraz *Albo - albo* Czesława Miłosza.

Materiały pomocnicze:

- Krzysztof J. Szmidt, *Epifania i doświadczenie krystalizujące w biografii twórczej - próba zarysowania pola badawczego*, *Teraźniejszość - Człowiek - Edukacja*: kwartalnik myśli społeczno-pedagogicznej nr 4 (60), 73-86, 2012.
- Jan Błoński, *Epifanie Miłosza*, *Teksty: teoria literatury, krytyka, interpretacja* nr 4-5 (58-59), 27-51, 1981.

Wskazówki metodyczne

- Nauczyciel może wykorzystać medium w sekcji „Prezentacja TED” do podsumowania lekcji.